

נר מצוה ותורה אור (SPR. 6-23)

HET GEBOD
IS EEN
LAMPE

IS HET
DE LEER
LICHT

Een bron van levend water, stroomend van den Libanon. (Hoog. I. 15)

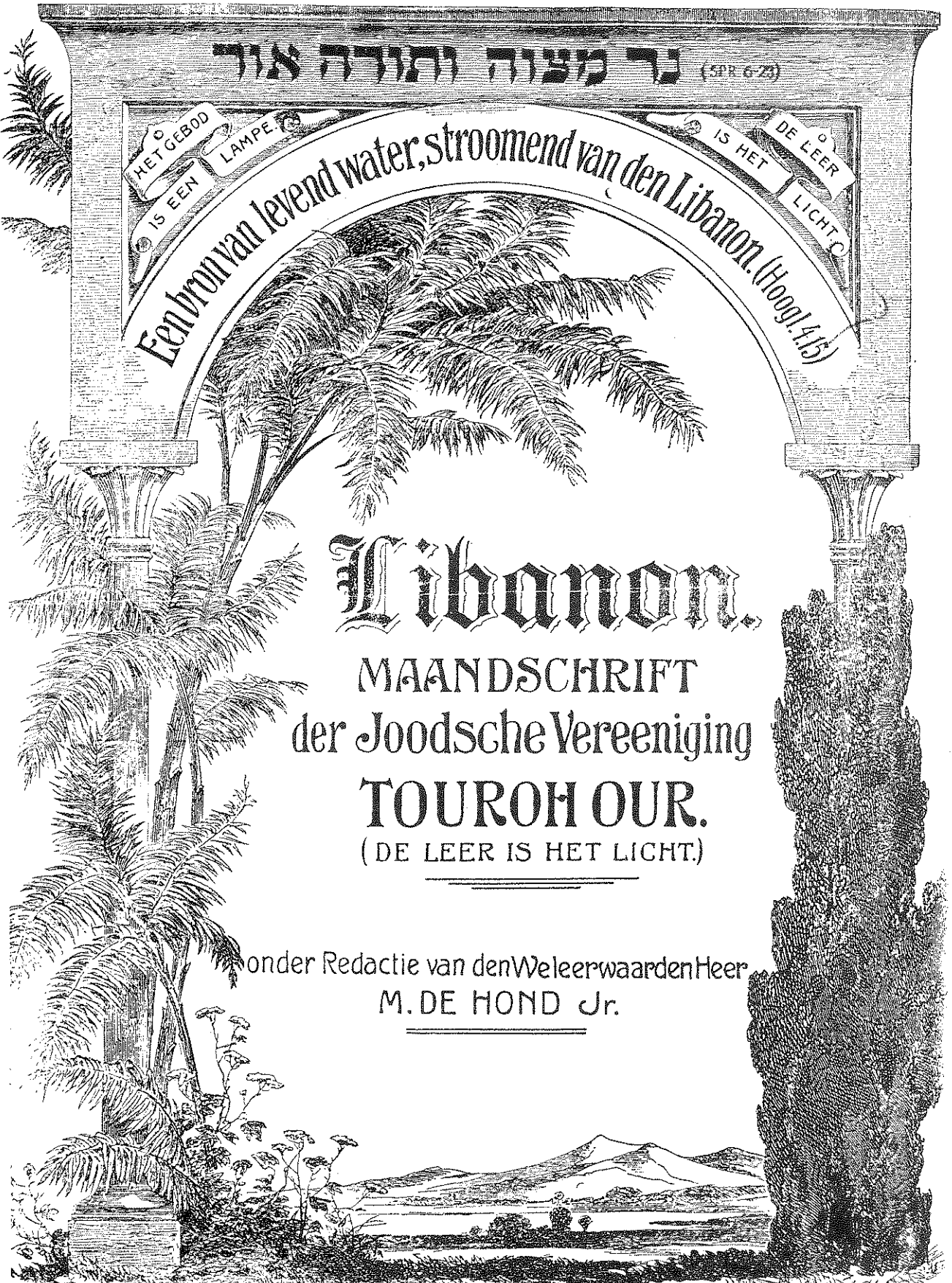
Libanon.

MAANDSCHRIFT
der Joodsche Vereeniging

TOUROH OUR.

(DE LEER IS HET LICHT.)

onder Redactie van den Weleerwaarden Heer
M. DE HOND Jr.

את כתיבת המחזות והקמת להקת התיאטרון "בצלאל", שביצעה אותם, יש לראות על רקע כתיבתו של יוצר יהודי אחר — הרמן היירמאנס — אשר במחזהו "הגיטו" (1908) הוקיע את הסביבה היהודית המסורתית כמבצר הריאקציה הקלריקלית, שבו עניי הגיטו מדוכאים ומנוצלים על ידי משטר קפיטליסטי. דה-הונד ניסה להוות משקל נגד והציג את החיובי שבחיי הגיטו והמשפחה היהודית.

שני עתוניו: "לבנון" ו"עתון הנוער היהודי-בצלאל" היו, בנוסף לשאר פעילויותיו, כלים ממדרגה ראשונה להפצת רעיונותיו החינוכיים. למרות הפרש הזמן ביניהם טבועים שני כתבי העת בחותם זהה: חותמו של הרב הדוקטור מאיר דה-הונד.

"הלבנון" פתח את שערו בשנת 1908 כירחון של אגודת "תורה אור" והופיע עד 1914. דה-הונד, העורך, כתב את רוב החומר, ואף כי בחלק משנים אלה שהה בגרמניה לשם לימודים, כאמור, הוא שלח את מאמריו משם. "הלבנון" הופיע תחת המוטו "נר מצוה ותורה אור" ומטרותו המוצהרת היתה להפיץ ידע ויחס חיובי כלפי היהדות בין שכבות של האוכלוסייה היהודית, שהבורות פשתה בהן. אך נראה, כי בימה זו שימשה אותו לא רק לשם כך.

בגיליונות הראשונים של "לבנון" יצא דה-הונד חוצץ נגד רבני הממסד ונגד שכבות "בני הטובים" אשר לדעתו מקיימים את מצוות היהדות כלשונן, אך לא כרוחן. למשל: מנהגי האבלות של ימי "בין המצרים", ובעיקר ימי "תשעת הימים" שבין ראש חודש אב לתשעה באב: עשירי דורו "שמרו" על מנהג אי אכילת בשר בתחילת של מעדני דגים, בעוד שהעניים בקושי מצאו כדי פרנסתם במשך כל ימות השנה, כולל שבתות וחגים. טרוניה זו, שנזרקה לחלל הציבוריות היהודית, המשיכה להדהד עוד עשרות שנים לאחר מכן. יש לזכור, כי באותו זמן, בראשית המאה ה-20, ביטויים דמוקרטיים של חופש העתונות לא היו כה נפוצים, לפחות לא בקהילה היהודית, ופרנסי הדור לא יכלו לסבול את התעוזה ואת הפרובוקציות של הרב הצעיר.

בגיליונות הבאים טיפל העורך בנושא התפילה האורתודוקסית. כאן ניסה לערער כמה מוסכמות, אך עלה "מוקש" רציני:

בשובו למולדתו לא הוכרה הסמכתו לרבנות מגרמניה, בטענה שרק תלמידים אשר הוסמכו בהולנד יוכלו לשמש ברבנות שם, וזאת כדי לא לפגוע במוניטין של הסמינר המקומי, מיסודו של הרב יצ. דינר.

בזאת נסתם הגולל על הקריירה הרבנית של דה-הונד, אך לא על פעילותו הציבורית-חינוכית, אדרבה, הוא פתח בשרשרת של פעילויות, שהיו אמורות לשפר את חייו של בן הגיטו: ייסוד אגודות צדקה לעיוור, לנכה, למחוסר הדיור. לחסרי ההשכלה הרבים הקים בית ספר ערב, וכן ייסד ארגון פועלים (בעיקר פועלי היהלומים) ורוכלים יהודי — "בצלאל" — כניגוד לארגון הפועלים הכללי, שהיה סוציאליסטי, אתאיסטי ואנטי מלוכני. כי זאת לדעת — דה-הונד, אשר פעל ללא לאות למען החברה עד למותו במחנה הריכוז סוכיבור בקיץ 1943, היה "אוטסיידר": כמנהיג דתי התגרה במימסד הרבני, בו שלטה ה"אריסטוקרטיה"; כבן המעמד הנמוך דחה את הסוציאליזם, שרוב הפרולטריון היהודי תמך בו; כיהודי דתי, אך נאמן בצורה קיצונית למשטר המלוכני ההולנדי, התנגד בחריפות גם לפתרון הלאומי לבעיית היהודים — הצינונות. בעוד שמנהיגי הסוציאליסטים היהודים כמעט שהתעלמו ממנו — אולי לא היווה עבורם סכנה — הרי שהצינונים, מעל דפי ה-Joodsche Wachter שלהם, בזו לו והאשימו אותו בקוצר ראות וחוסר מעוף פוליטי בימים שהאנטישמיות ההיטלראית היתה כבר כתובה על הקיר.

מחד, ריחם על האדם ואת הילד אהב אהבה ללא מצרים — ובפעילות פלנטרופית מסועפת ראה את הפתרון לבעיות סוציאליות. ומאידך גיסא "חטא" באידיאליזציה של חיי הגיטו, בבחינת "האהבה מקלקלת את השורה".

כתיבה נגד הממסד

דה-הונד היה סופר, שכתב גם מחזות, פובליציסט, נואם מזהיר, מנהיג כריזמטי אך מעל הכל מתנך, שראה מטרה עליונה בקירוב הנוער והצעיר לערכי היהדות בתקופה של כפירה וחילון.

14 NISAN 5688

1e JAARGANG, No. 1

4 APRIL 1928

DE JOODSCHE JEUGDKRANT

BETSALEL.

Hoofdredacteur: Rabbijn Dr. M. DE HOND — Directeur: LEO CALFF
 Verschijnt Wekelijks - Redactie- en Administratie-Adres: Postbox 542, Amsterdam
 Abonnementsprijs: f 5.20 per jaar bij vooruitbetaling — Rijks giro No. 138036

שני עתוניו של מאיר דה-הונד. מימין: "לבנון" שראה אור בתחילת המאה. משמאל: "עתון הנוער היהודי — בצלאל"

גם באנאכרוניזמים "נהדרים", כמו למשל: יוסף הצדיק, המובא לפני פרעה כדי לפתור את הלומותיו, מברך בשם ובמלכות: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר חלק מכבודו לבשר ודם". במשך כל שבע שנות הוצאת העתון אין כמעט התייחסות לאקטואליה שמחוץ לחיים היהודיים. גם "הסיפורים בהמשכים", שיצאו להם מוניטין בזכות עצמם (מאת הסופרת קלרה

ביקורתו העלתה עליו את חמת רבני הדור שהאשימו אותו בנטיית "רפורמיות". אחת מהשגותיו של דה-הונד, נגד התפילה ה"ממוסדת" היתה, שאין המתפלל מבין את לשונה (הוא באמת לא התכוון לפתרון הרפורמי של תפילה בלשון המדינה) באה על תיקונה ב"עתון הנוער היהודי-בצלאל" שייסד — וב"שעורי הקריאה בעברית" (Leesles).

על דפי "לבנון" הוא פירסם את רשימותיו הפיליטוניות על דמויות אותנטיות מן הגיטו ובפי גיבוריו שם את ניב דיבורם המיוחד: תערובת של הולנדית (בעגה אמסטרדמית), יידיש ("מערבית") ועברית. כאן לפנינו דוגמה לאחת הפונקציות הלא מקובלות של עתונות יהודית: תיעוד של לשון דיבור יהודית אותנטית, שהיום רוב יודעי הולנדית יתקשו בהבנתה.³ רשימות אלה (בהולנדית Kiekjes) הוציאו לו מוניטין של סופר מוכשר.

רעיונותיו המודרניים בחינוך ילדים בגישה פידוצנטרית מובהקת מתגלים בסידרת מאמרים העוסקים בפדגוגיה — סדרה שאותה הוא כינה "הוד מעלתו הילד" ועליה חתם בכינוי "ידיד הילדים". גישה זו התממשה כעבור ארבע עשרה שנים ב"Joodsche Jeugd" (עתון הנוער היהודי).

קורס לעברית בכתב

הוצאת עתון זה היתה ללא ספק אחד ממפעליו החשובים, בעזרתו הגיעה השפעתו מעבר לעיר מגוריו וקהילתו. השבועון הגיע גם אל ילד ונער יהודי קורא הולנדית ברחבי המדינה — קהילות ערי השדה הכפרים שבפרובינציות, וכן לבלגיה ולמושבות ההולנדיות שמעבר לים — איי הודו המערבית ואינדונזיה.

במה היה ייחודו של "עתון הנוער היהודי"? קורס כל — ביצירת קשר אישי כמלוא מוכן המלה בין העורך לבין הקורא הצעיר. המדור "התכתבות" שבמשך הזמן הלך והתרחב, הוא למעשה דו שיח בכתב בין העורך לבין קוראיו, באופן "ניארויזורנליסטי". הקוראים סיפרו לו בתום ילדותי על בית הספר, חיי היום יום במשפחה בימי חול ובחגים, בימי החופש והלימודים, והעורך ענה להם בצורה אישית ביותר.

שנית, בהקניית ידע יהודי, בפופולריזציה של היהדות, ובהוראת השפה העברית (הדקדוק העברי היה מאז מרכיב חשוב בידע היהדות נוסח הולנד). בצורה מחורזת וחיננית נמסרו לקורא כללי הדקדוק העברי (בהמשכים, כמובן). בנוסף לכך פירסם העורך קורס עברית בכתב (דבר לא קל מבחינה מיתודית, מה גם שהוא ללא משוב מיידי מצד קוראיו-תלמידיו) ובו התמיד עד לגיליון האחרון. "קורס" זה התאפיין בפנייה ישירה אל "תלמידים" אמיתיים או מדומים כגון: אליך פלוני מעיר אלמונית, ההופך את חווית הקריאה-לימוד לסיטואציה פרסונלית מאוד. (לפעמים הוא פנה אל ילד בשמו היהודי המלא [פלוני בן אלמוני] — עדות לכך שהילד רשום כפנקס המוהלים שלו!).

מדור אחר, ההיסטוריה היהודית, אינו אלא "סיפורי התורה" בעיבוד מתאים לילדים ובשילוב מרתק של מדרשים רלוונטיים, אך

kunnen we nog niet in het geding brengen, daar zij in latere tijden ontstaan zijn. Toch willen wij er even op wijzen, dat een eenvoudig bezoek aan de begraafplaatsen heden ten dage, ons ook nog veel kan leeren te dien opzichte. Waar het „Hier rust, enz.“ bij de niet-Joden, ook al wijst op een oorspronkelijk geloof in het onderaardsch verblijf der dooden, heet het bij de Joden „Hier ligt begraven“ met als slot „תנצבה“, afkortingsletters van: Dat zijne (hare) ziel opgenomen moge worden in den bundel des levens.

Gaan wij echter terug tot Genesis. Waar leest men van ofefers gebracht aan dooden? Als Abraham sterft, heet het (Gen. 25—10). Abraham verscheidde en stierf in goeden ouderdom en levenszot en werd verzameld tot zijne volken. En Izak en Ismaël zijne zonen, begroeven hem in de spelonk Machpela. Deze spelonk lag niet eens in zijn geboorteland. *Let hier goed op, en onthoudt dit! Later zal u blijken waarom dit van zulk een belang is.*

De begraafplaats van Abrahams vader, Terach, wordt niet eens genoemd, al mag men veilig aannemen, dat hij, die zoo piëteitsvol een graf voor zijne vrouw verzorgde, ook zijnen vader met die noodige eerbied begraven zal hebben. Maar... van offers... niets!

Bij de Joden van meet af aan geene aanbidding van de dooden, ook niet van de levenden (zooals dit later o.a. bij de Romeinen het geval was). Maar slechts van Hem, den *Elt gaf* die Schepper 's van al wat leeft. A. G.

DE REBBE EN HET CONTRACT.

Twee vrienden zouden samen een zaak gaan beginnen. De een was nog zeer ouderwetsch, de andere was heel modern aangelegd. Laten wij den eersten Ruben noemen en den tweeden Richard.

Richard stond er op om een contract te maken, alvorens men de zaak zou aangaan. Ruben wilde van een contract niets weten en wilde slechts op goed vertrouwen de affaire ondernemen. Maar Richard stond er absoluut op, dat er een contract moest zijn, anders kon er van de zaak niets komen.

Goed dan, Ruben stemde ten slotte toe. „Ga mee naar een notaris of naar een advocaat“, zei Richard. „Geen kwestie van. We gaan naar den rebbe“, zei Ruben.

Ten slotte moest nu Richard toegeven, dat men naar den rebbe zou gaan.

De rebbe zou het contract dan maken. Hij was in minder dan een seconde klaar.

Hij had eenvoudig op een papiertje geschreven

„Wat is dat nu voor een contract?“ vroeg Richard.

„Dat zal ik jullie uitleggen“, zei de rebbe.

„als jullie met elkaar אמת (waarheid) voorhebt, dan komt de ב, de בְּרָכָה (ze-

gen). Maar als jullie met elkaar נ, de נִזְכָּה

(diefstal) voorhebt, dan komt de ד, de דְּלוּת (

de armoede!“

שילוב אותיות ומילים עבריות בטקסט ההולנדי

ההולנדי. דה-הונד היה מודע היטב לעובדה שעבור חלק גדול מקוראיו הצעירים זה המגע היחיד עם התרבות היהודית. מאידך — נר לרגליו היתה השמירה על רמה נאותה של מסירת ידע, שלא בצורה של אינדוקטרינציה.

מבחינה זו, של העמדת הילד וכבודו במרכז, גם אם הילד הוא בן פרולטריון הסמרטוטים של אמסטרדם, הוא מזכיר את רעיונותיו הפדגוגיים של בן דורו ינוש קורצ'ק — ואכן גורל דומה לשניהם: ביולי 1943 הופיע שמו של דה-הונד ברשימת הנוסעים את נסיעתם האחרונה ממחנה המעבר וסטרבורק... לקריאת שמו הוא ענה במלה אחת: "הנגני".

מקהל קוראיו הצעירים כמעט לא שרד איש אחרי השואה. ב-1945, כאשר חידש השבועון המרכזי ליהודי הולנד, ה-NIW, את הופעתו, יצא לאור גם נספח לילד בשם "נתיבתנו", במשך שנים אחדות. בנספח זה, ניכרים עקבות מסוימים של "עתון הנוער היהודי בצלאל", מבחינת האווירה והגישה החינוכית. בכך מסתיים הדמיון. ה-NIW היה בעל אוריינטציה ציונית ברורה אחרי השואה, וכן גם "נתיבתנו".

אני מודה על הערותי המחכימות לד"ר יוסף מכמן-מלקמן, שהואיל לקרוא את כתב היד.

***

1. רשימה מלאה של העתונות היהודית בהולנד עד 1940 ראה: Fuks, L. *Joodse Pers in de Nederlanden 1674-1940*, Amsterdam, 1969
2. Rietveld van Wingerden, Marjoke, *Voor de lieve kleinen het Jeugd-tijd schrift in Nederland, 1757-1942*, Den Haag, 1992 (ספר זה מכיל פרק על עתונות-נוער-יילדים יהודית בהולנד)
3. באנתולוגיה של כתבי דה-הונד שיצאה לאור ב-1951 ישנם הערות שוליים והסברים מילוליים לביטויים המיוחדים. ראה: Mejer, Jaap, *Dr. Meier de Hond — een bloemlering uit zyn werk*, Amsterdam, 1951

אשריפיקהוף), סבבו סביב חיי הילדים במעגל השנה היהודית ובמעגל החיים היהודיים — בניתוק מוחלט מכל אירוע ארצי חיצוני.

למרות האוריינטציה הדיקטטית-חינוכית לא היה זה עתון "כבד" והוא הכיל סממנים של עתון ילדים: ציורים, חידות, שירים וחיבורים (משל ילדים) והגרות פרסים. מדור רב חן הוא "תיבת השאלות". השאלות שהתפרסמו — האם נעשתה כאן סלקציה או הכוונה? היו בנושאי יהדות בלבד: מקורם ומהותם של דינים ומנהגים, הלשון העברית, אישים, היסטוריה וכדומה. יש לציין שתשובות העורך מעידות על פתיחות רבה מצידו ועל התייחסות רצינית לאינטלקט של הילד השואל, אם כי גם על ניתוק מן הריאליה, כאמור. כך למשל, ילד פנה בשאלה בעניין "ערלה ונטע רבעי", הלכות הקשורות בחקלאות ובצמחיה. העורך ענה כדרכו בסיגנונו הבהיר ובצורה רהוטה, אך בלא כל ציון כי קיומן של מצוות אלה קשור, לפחות חלקית, בארץ ישראל. הארץ, במידה שאזכרה כלל, כונתה "פלשתינה" או "כנען".

הסרון נוסף בעתון נוער זה היתה הסטטיות שלו — אין שינויים מהותיים או התפתחויות מרעננות במשך שבע שנים ארוכות, הגיליון הראשון דמה בכל לאחרון.

החינוך לצדקה תפס כמוכן מקום חשוב: העורך עשה תעמולה באמצעות השבועון לאגודת הצדקה "פוקח עורים" ופירסם את גודל התרומה בצד שם התורם הצעיר.

מפגש יחיד עם התרבות היהודית

אם כי "עתון הנוער היהודי-בצלאל" היה במידה רבה בן דמותו של "לבנון" (למרות הפרש הזמן אין החותם נמחה כליל) — דה-הונד למד את לקח התגרותו בממסד הרבני. הוא גייס בפתח הגיליון הראשון "הסכמה" של רבני הדור (באופן פורמלי כל רב היה ריבוני במחוזו ולא היתה רבנות ארצית מרכזית). כן הצהיר על נאמנות לבית המלוכה ופירסם תמונה של יורשת העצר, הנערה יוליאנה (מלכת הולנד לשעבר, אם המלכה הנוכחית).

מראה מרענן היא הטיפוגרפיה העברית המשולבת בטקסט